Ålands landskapsregering

Dokumentnamn
UTLÅTANDE

Brevnr
2 U1a

Ärendenr
ÅLR 2025/7576

Datum
24.3.2026

Hänvisning
RP 169/2025 rd

Riksdagens kulturutskott
SiV@eduskunta.fi

Kontaktperson
Avdelningschef Niklas Stenbäck

Ärende

Kompletterande utlåtande om regeringens proposition till riksdagen med förslag till arkiveringslag och lag om ändring av lagen om informationshantering inom den offentliga förvaltningen

Bakgrund

Arkivlagstiftningen som trädde i kraft åren 1981 och 1982 i riket (FFS 184/1981 och FFS 1012/1982) krävde att statliga och kommunala myndigheter skulle utarbeta arkivföreskrifter. Riksarkivet fick även omfattande tillsynsbefogenheter särskilt för statliga myndigheters arkivverksamhet, vars tillämpningsområde per definition omfattade handlingar även i samband med att de skapades och nyttjades samt inte bara den slutgiltiga varaktiga arkiveringen. Frågan som återstod var hur den nya proaktiva arkivpolicyn skulle genomföras i praktiken. Vad som uppfattades som viktigt var att kunna ställa tekniska krav på hanteringen av informationen under hela dess livscykel för att säkerställa varaktig arkivering oberoende av tekniskt format i enlighet med de föreskrifter och andra styrdokument som fastställdes av Riksarkivet. I samband med att den åländska självstyrelselagen reviderades år 1991 överfördes i större utsträckning än tidigare de från nämnd lag härledbara befogenheterna med ett förvaltningsområde fastställt och definierat för Ålands del till Ålands landskapsregering. Den gällande självstyrelselagen ger därmed ett starkt mandat till Ålands landskapsregering vad gäller styrningen av dokumentförvaltningen och arkivfunktionen.

Rikets arkivlag reviderades år 1994 (FFS 831/1994) efter att gällande självstyrelselag stiftats, vilket för rikets del överlag i någon grad försvagade Riksarkivets roll i den proaktiva styrningen av informationsförvaltningens hela livscykel. Det självstyrda Åland kom aldrig att utgöra en del av de geografiska förvaltningsområden som tillhörde Riksarkivet. Emellertid kunde Ålands landskapsregering luta sig tillbaka på den uppgiftsfördelning som var den med lag fastställda och de förvaltningsmässiga definitioner på verksamheten som föreskrevs i samband med att den gällande självstyrelselagen stiftats tre år tidigare.

Sedan Finlands första arkivlag började gälla år 1939 har riksdagen önskat att arkivväsendet ställer kraven på hanteringen av informationen på ett sätt som kan beskrivas som proaktivt och omfattar informationens hela livscykel. Ett kraftfullt ställningstagande för detta har även det åländska lagtinget åstadkommit genom lagstiftning som rör hanteringen av information alltsedan tiden för den första självstyrelselagens tillkomst till att Åland erhöll ett eget regelrätt arkivverk genom lagstiftning from år 1977, med bl.a. den gällande arkivlagen (ÅFS 2004:13) för Åland som central lagstiftning i sammanhanget.

Läget idag

För närvarande pågår arbetet med att revidera den åländska självstyrelselagen. I lagförslaget till självstyrelselag framgår hur viktigt det är att det åländska samhället bygger på demokratisk grund och att det i självstyrelsen eftersträvas en ordning där det åländska självbestämmandet kan stärkas och förändras i takt med samhällsutvecklingen. Mot den bakgrunden vill vi här lyfta fram hur grundläggande det är för Åland att alltjämt ha tillgången och möjligheten till kontroll över den information som berör Åland och oss ålänningar, inte minst informationen som hanteras av statsmyndigheter och utgör den infrastruktur som är nödvändig för att de IT-system som byggs upp av den åländska offentliga förvaltningen ska kunna nyttjas på det sätt som möjliggör ett lika välfungerande samhälle på Åland som i riket samt skapar den jämställdhet som överlag förväntas råda i ett västerländskt samhälle.

Framtiden

Förslaget till en revidering av rikets arkivlag med en ny arkiveringslag innehåller ur ett åländskt självstyrelsepolitiskt perspektiv ett flertal problem och komplexa detaljer. Det finns särskilt tre kommentarer som Ålands landskapsregering vill lyfta fram, varav den första kan sägas ha sin bakgrund i att riket genom informationshanteringslagen (FFS 906/2019) gått in för en uppdelning av informationens livscykel i två olika skeden; ett aktivt som styrs av informationshanteringslagen och ett passivt som styrs av rikets arkivlag. Tidigare fanns inte den uppdelningen och ifrågavarande arkivlag styrde hela informationens livscykel i riket. På Åland gäller dock den åländska arkivlagen som fortsättningsvis styr hela informationens livscykel från början till slut, vilket även påverkar de statliga myndigheternas informationsmaterial som berör Åland. När den gällande självstyrelselagen för närvarande är föremål för ett revideringsarbete har det inte i arbetet lyfts frågan om att det skulle finnas behov av att på något sätt minska den behörighet som gällande självstyrelselag föreskriver vad gäller arkivväsendet och dess styrning från landskapsregeringens sida, så att den även kan omfatta data och information som överförts eller skapats av statsmyndigheter med verksamhet som omfattar Åland. Landskapsregeringen förväntar sig inte några förändringar på detta område. Den juridiska normhierarkin bör styra lagberedningen, så att en ny arkiveringslag för riket ska beakta att självstyrelselagen befinner sig hierarkiskt på en högre nivå, vilket är avgörande i lagstiftningsprocessen. Enligt 69 § 1 mom. självstyrelselagen för Åland (FFS 1144/1991) är

det inte heller möjligt att upphäva, ändra eller göra avvikelser från självstyrelselagen i vanlig lagstiftningsordning samt utan överensstämmande beslut från riksdagen och Ålands lagting.

Åland äger informationen samt slutarkivering sker nu och ska även framöver ske i landskapet Åland

Åland riskerar att inte framöver kunna påverka hanteringen av informationsmaterial hos statsmyndigheterna, när informationsmaterialet rör Åland under de aktiva skedena. I rikets informationshanteringslag konstateras att den inte i huvudsak gäller för Åland och statsmyndigheternas arkivmaterial som berör Åland. Områden som den reglerar på Åland rör verksamheter som inte på ett påfallande sätt kan kopplas till arkivväsendet. Det åländska informationsmaterialet som statsmyndigheterna hanterar ska, i enlighet 30 § 17 punkten självstyrelselagen, slutarkiveras på Åland och får överföras från landskapet Åland endast efter samråd med ett godkännande av landskapsregeringen. Detta gäller både analogt och digitalt material. Självstyrelselagen samt den åländska arkivlagen är teknikneutrala. Risken är överhängande att Åland efter att informationen använts av statsförvaltningen för sitt primära syfte erhåller informationsmaterialet från statsmyndigheter i elektroniska format som exempelvis Ålands planerade slutarkiveringssystem inte kan hantera. Detta gäller speciellt om inte Åland får vara med och påverka de statliga myndigheternas informationshantering i ett tidigt skede.

Därtill finns språkliga utmaningar. Enligt undervisnings- och kulturministeriets uppfattning bör regleringslösningarna i första hand hanteras i samband med reformen av informationshanteringslagen och offentlighetslagen i Finland. Vår slutsats är ändå att Åland riskerar tappa styrningen och kontrollen över vårt eget informationsmaterial.

Informationsmaterial från statsmyndigheter som berör landskapet Åland och ålänningar ska överföras till Åland för slutarkivering

Enligt 30 § 17 punkten i självstyrelselagen för Åland får arkivalier som härrör från statsmyndigheter verksamma i landskapet Åland överföras från landskapet endast efter samråd med ett godkännande av landskapsregeringen. Sedan 1970-talet har statliga myndigheters arkivalier med regelbundna leveranser överförts till Ålands landskapsregering, som därmed övertagit förvaltningen av den information som ingår i begreppet arkivalie. I förslaget till ny arkivlag i Finland framför undervisnings- och kulturministeriet, med hänsyn till den tekniska utvecklingen att formuleringen som styr denna verksamhet delvis kan vara tolkningsbar när det gäller riksomfattande myndigheter, även de som verkar på Åland. Skrivningen *tolkningsbar* är ur åländskt perspektiv djupt problematiskt. Vår uppfattning är att det inte kan vara tolkningsbart. Informationsmaterial från statsmyndigheter som berör Åland ska överföras till Åland för slutarkivering, om inte landskapsregeringen efter samråd godkänt annat. Det gäller både analogt och digitalt material. Statsmyndigheter verksamma på Åland kan inte med stöd av en arkivlag för riket samt utan samråd med Ålands landskapsregering överföra sina

elektroniska handlingar och information till den föreslagna nationella informationsresursen för arkivering. Undervisnings- och kulturministeriet påpekar att många statsmyndigheter som verkar i hela riket också är verksamma på Åland, vilket innebär att ärenden som behandlas på Åland inklusive elektroniska och digitala dokument kan ingå i gemensamma nationella informationssystem. Vi konstaterar likaledes att så är fallet redan nu i den analoga världen och än mer i den digitala, men utgångspunkten att slutarkiveringen sker hos det åländska arkivverket kan inte vara tolkningsbart.

Landskapsregeringen har rätt till informationen om ålänningar

Begreppet samråd kan uppfattas olika, inte minst utifrån den historiska bakgrunden. Vår uppfattning är att landskapet Åland är ägare av informationen om Åland och det som berör ålänningar, även den information som hanteras av statsmyndigheter efter att leveransen till landskapsregeringen skett. Därmed anser landskapsregeringen att begreppet samråd i detta fall innebär att landskapsregeringen måste ge sitt godkännande om arkivalier ska få föras bort från landskapet Åland samt att regleringen i självstyrelselagen ämnar trygga självstyrelsens rätt till informationen om ålänningar.

Vicelantråd,
utbildnings- och kulturminister — Annika Hambrudd

Avdelningschef — Niklas Stenbäck

FÖR KÄNNEDOM

Självstyrelsepolitiska nämnden vid Ålands lagting

Justitieministeriet, Janina Groop-Bondestam, lagstiftningsråd

Undervisnings- och kulturministeriet, Mari-Leena Talvitie, forsknings- och kulturminister

Ålandsdelegationen

Justitiekanslern i statsrådet

Mats Löfström. riksdagsledamot, grundlagsutskottet